

336.2 (043.3)

А58

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
БАНК-МОЛИЯ АКАДЕМИЯСИ**

Кўлёзма ҳуқуқида
УДК 336.2 + 631.1(575.1)

АМАНОВ АКРАМ МИРЗАЕВИЧ

**ДЕҲҚОН ВА ФЕРМЕР ХЎЖАЛИКЛАРИНИ СОЛИҚҚА
ТОРТИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ
ЙЎНАЛИШЛАРИ**

08.00.07 – “Молия, пул муомаласи ва кредит”

**Иқтисод фанлари номзоди
илмий даражасини олиш учун тақдим этилган диссертация**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т И

Тошкент – 2009

336.2 (043.3)

AS8

Диссертация иши Тошкент молия институтида бажарилган.

Илмий раҳбар: иқтисод фанлари доктори, профессор
Абдуллаев Ёрқул Абдуллаевич.

Расмий оппонентлар: иқтисод фанлари доктори, профессор
Олимжонов Одил Олимович;
иқтисод фанлари номзоди
Адизов Акрамжон Жумабоевич.

Етакчи ташкилот: Ўзбекистон Республикаси Давлат
солиқ қўмитаси.

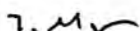
Ҳимоя Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси ҳузурдаги
иқтисод фанлари доктори илмий даражасини олиш учун диссертациялар
ҳимояси буйича Д.005.25.01 рақамли Бирлашган ихтисослашган кенгашнинг
2009 йил “22” май соат 16⁰⁰ да утадиган мажлисида бўлади.

Манзил: 100000, Тошкент шаҳри, Х.Орипов кўчаси, 16-уй.

Диссертация билан Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси
кутубхонасида танишиш мумкин.

Автореферат 2009 йил “3” апрел да тарқатилди.

Бирлашган ихтисослашган
кенгаш илмий котиби,
иқтисод фанлари номзоди

 Ф.И.Мирзаев.

1. ДИССЕРТАЦИЯНИНГ УМУМИЙ ТАВСИФИ

Мавзунинг долзарблиги. Мамлакатимизда амалга оширилаётган иқтисодий ислохотлар чуқурлашувни жараёнида кишлоқ хўжалигида қатор таркибий ўзгаришлар амалга оширилди. Хусусан, агробизнеснинг асосий фаолият йўналишлари сифатида деҳқон ва фермер хўжаликлари барқарор суръатда ривожлана бошлади.

Масалан, 2008 йилда республикаимизда ялпи ички маҳсулотнинг 79,4 фоизи нодавлат секторида яратилган бўлиб, унинг 6,7 фоизи фермер ва деҳқон хўжаликлари улушига тўғри келди¹. Кишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулотида фермер ва деҳқон хўжаликлари ҳиссаси 97,8 фоизга тенг бўлгани ҳолда, деҳқончилик маҳсулотлари улуши 53,5 фоизни, чорвачилик маҳсулотлари эса 46,5 фоизни ташкил этди².

Кишлоқ хўжалиги гармоғида амалга оширилаётган иқтисодий ислохотлар хусусида Президент И.А.Каримов тўхталиб, “Мамлакатимиз кишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришида фермер хўжалиklarини ривожлантиришнинг аҳамияти нечоғлик катта эканини яна бир бор таъкидлаш жоиз, деб биламан”³, дея алоҳида қайд этиб ўтган эдилар.

Амалиётда турли солиқларнинг қўлланилиши хўжалик юритувчи субъектларни солиққа тортиш тизимининг ранг-баранглигини келтириб чиқаради. Жумладан, деҳқон ва фермер хўжалиklarини солиққа тортиш ўзига хос хусусиятга эга бўлиб, солиқ солинадиган объект уларнинг асосий фаолияти билан боғлиқ бўлган ер майдонлари ва уларнинг меъёрий қиймати ҳисобланади. Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида деҳқон ва фермер хўжаликлари учун оқилона солиққа тортиш тизimini жорий этиш, солиқларни ҳисоб-китоб қилиш жараёнини соддалаштириш, улар учун қулай солиқ механизмини шакллантириш юзасидан илмий тадқиқотлар олиб бориш зарурияти вужудга келади. Шунингдек, деҳқон ва фермер хўжалиklarини учун амалда бўлган солиққа тортиш тизimini ривожланган мамлакатлар тажрибаларига асосланиб такомиллаштириш диссертация мавзусининг долзарблигини белгилайди.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Бозор иқтисодиётига ўтаётган мамлакатлар аграр соҳасида хўжалик юритишнинг янги субъектлари сифатида деҳқон ва фермер хўжалиklarини шаклланиши ва ривожланишини назарий ва амалий жиҳатларига бағишланган илмий ишлар нашр этилмоқда. Улар қаторига МДҲ мамлакатлари олимларидан Е.Заворотин, А.Маликов, Л.Рубцова, А.Рыманов⁴ ҳамда ўзбекистонлик иқтисодчилардан Ш.Аллаёров, А.Абсаматов, А.Жўраев, Ш.Каршиев, А.Латипов, Б.Маматқулов, О.Олимжонов,

¹ Ўзбекистон Республикаси статистик ахборотномаси. 2008 йил. Тошкент, 2009. –Б. 21.

² Пул-кредит соҳасидаги мавжуд вазият ва монетар сисъатнинг 2009 йилга мўлжалланган асосий йўналишлари. “Банк ахборотномаси”, №5 (664) 2009 йил 28 январ.

³ Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмади. – Тошкент: Ўзбекистон, 2005. -215 б.

⁴ Заворотин Е.Ф. Организационно-экономические основы развития земельных отношений в сельском хозяйстве Поволжья: Автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-р экон. наук. –М.: 2001.- 48 с.; Маликов А.Д. Арендные формы землепользования в овощеводстве и их экономическая эффективность. Автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. экон. наук. Киев, 1997.- 22 с.; Рубцова Л.Н. Аренда сельскохозяйственных земель в современных условиях: Автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-р экон. наук. –М.: 2001.- 42 с.

А.Тошқулов, Т.Фармонов, Ш.Хожимухамедовалар⁵ тадқиқот ишларини мисол келтириш мумкин.

Юқорида қайд этилган иқтисодчи олимлар илмий ишларида фермер ва деҳқон хўжалиklarининг ташкилий асослари ва ривожланиш жараёнлари билан боғлиқ масалаларнинг назарий ва амалий жиҳатлари ёритилган. Масалан, тадқиқотчи А.Тошқулов номзодлик диссертациясида Сурхондарё вилояти мисолида кишлоқ хўжалиги корхоналарида ягона ер солигини тадқиқ этиб, ушбу солиқ орқали ердан фойдаланиш самарадорлиги оширилишининг иқтисодий рағбатлантириш масалаларини ўрганади. Умуман, иқтисодий адабиётда деҳқон ва фермер хўжалиklarини солиққа тортиш жараёни билан боғлиқ илмий муаммолар алоҳида махсус тадқиқот объекти сифатида чуқур таҳлил қилинмаган.

Диссертация ишининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Диссертация иши Тошкент молия институтининг илмий-тадқиқот ишлари режаси доирасида бажарилган.

Тадқиқот мақсади. Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида деҳқон ва фермер хўжалиklarини солиққа тортишни такомиллаштиришга қаратилган илмий таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқот вазифалари. Тадқиқот мақсадидан келиб чиқиб қуйидаги вазифалар белгиланди:

- иқтисодиётни барқарор ривожлантиришда деҳқон ва фермер хўжалиklари ўрнини баҳолаш;
- деҳқон ва фермер хўжалиklarини солиққа тортишнинг жаҳон тажрибасини чуқур таҳлил этиш;
- деҳқон хўжалиklarини солиққа тортишнинг амалдаги ҳолатини баҳолаш ва ривожланиш тенденцияларини аниқлаш;
- фермер хўжалиklarидан ундириладиган солиқлар таркибини ўрганиш ва уларни ҳисоблаш услубиятини такомиллаштиришга қаратилган илмий таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқиш;
- деҳқон ва фермер хўжалиklarидан солиқ ундиришдаги муаммоларни ҳал этишнинг самарали йўллари аниқлаш;
- деҳқон ва фермер хўжалиklarини солиққа тортиш механизмини оптималлаштириш юзасидан илмий таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқиш.

⁵ Аллаёров Ш.А. Аграр соҳани мулкий ислоҳ қилиш ва фермер хўжалиklarини ривожлантиришнинг назарий масалалари. Иқт. фан. номз. дис...автореф. – Тошкент, 2006. -22 б.; Абсаматов А.Э. Деҳқон хўжалиklари ривожланишини рағбатлантириш ва даромадларини ошириш йўллари. Иқт. фан. номз. дис...автореф. – Тошкент, 2006. -22 б.; Жўраев А.С. Давлат бюджети даромадларини шакллантиришнинг самарали йўллари. Монография. – Тошкент: Фан, 2004. –243 б.; Қаршиев Ш.Э. Фермер хўжалиklarида иқтисодий муносабатларни такомиллаштириш. Иқт. фан. номз. дис...автореф. – Тошкент, 2000. -24 б.; Латипов А. Ердан фойдаланиш ва солиққа тортиш: Ўқув қўлланма. – Тошкент: Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси, 2005. -245 б.; Маматқулов Б.Х. Бозор иқтисодиётинга ўтиш шароитида фермер хўжалиklари фаолиятининг самарадорлигини ошириш. Иқт. фан. номз. дис...автореф. – Тошкент, 2005. -25 б.; Олимжонов О.О. Солиқ назариясини яратишда аждоларимиз хизматини тиклайлик // Иқтисодий тараққиётга эришишда солиқ сисъатини янада такомиллаштириш йўллари: Республика илмий-амалий конференция материаллари. –Тошкент, 2006. -Б 13-16.; Тошқулов А.Х. Солиқ солиш ва ердан фойдаланиш самарадорлигини иқтисодий рағбатлантириш механизмлари. Иқт. фан. номз. дис...автореф. – Тошкент, 2004. -27 б.; Фармонов Т.Х. Ўзбекистон Республикасида фермер хўжалиklarини ташкил этиш ва ривожлантиришнинг асосий йўналишлари. Иқт. фан. докт. дис...автореф. – Тошкент, 2006. -50 б.; Ходжимухамедова Ш.И. Ўзбекистон Республикасида фермер хўжалиklarини ривожлантиришнинг ташкилий иқтисодий асослари. Иқт. фан. номз. дис...автореф. – Тошкент, 2005. -21 б.

Тадқиқот объекти қишлоқ хўжалигида фаолият юритувчи деҳқон ва фермер хўжаликлари ҳисобланади.

Тадқиқот предмети деҳқон ва фермер хўжалиklarини солиққа тортишни такомиллаштириш жараёнида вужудга келадиган иқтисодий муносабатлар йиғиндисидан иборат.

Тадқиқот методлари. Диссертацияда қиёсий таҳлил, тизимли ёндашув, молиявий таҳлил, гуруҳлаш, динамик қаторлар, статистик ва математик усуллар қўлланилган.

Ҳимояга олиб чиқилаётган асосий ҳолатлар:

- юридик шахс сифатида ташкил этилган ва этилмаган ҳолда тузилган деҳқон хўжалиklarидан ундириладиган солиқларни ҳисоб-китоб қилиш механизмини бирхиллаштириш тавсия этилди;

- фермер хўжалиklarига солиқ солиш объекти сифатида фойдага қаратилган солиқни ҳисоблаш услубияти таклиф қилинди;

- фермер хўжалиklари томонидан мақсадли жамғармаларга ҳисобланадиган мажбурий ажратмаларнинг объекти бир бўлганлиги учун уларни унификация қилиш тавсия этилди;

- фермер хўжалиklари учун яғона ижтимоий тўловнинг имтиёзли ставкасини қўллаш таклиф қилинди.

Илмий янгилиги:

- деҳқон хўжалиklари қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштиришда ер ости сув ресурслари манбаларидан фойдаланса, сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқдан озод қилиш таклиф этилди;

- фермер хўжалиklари фойдасидан солиқ ундириш таклиф қилинди;

- фермер хўжалиklarининг мақсадли жамғармаларга тўлайдиган мажбурий ажратмаларни унификация қилиш таклиф этилди;

- фермер хўжалиги аъзолари учун жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғини бир босқичли шкалага ўтказиш ва энг куйи ставкада солиқ ундириш таклиф қилинди;

- фермер хўжалиklarини солиққа тортишнинг илғор жаҳон тажрибасини Ўзбекистонда қўллаш имкониятлари аниқланди.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот ишининг илмий аҳамияти шундаки, диссертация натижаларидан фермер ва деҳқон хўжалиklarида солиққа тортишни чуқур, махсус тадқиқ этишга қаратилган илмий-тадқиқот ишларида фойдаланиш мумкин. Диссертация натижаларининг амалий аҳамияти шундаки, тадқиқот ишининг илмий хулосалари ва амалий таклифларидан деҳқон ва фермер хўжалиklarини солиққа тортиш тизимини такомиллаштириш ва олий таълим муассасаларида “Солиқ назарияси”, “Солиқлар ва солиққа тортиш” фанлари ўқув дастурларини такомиллаштириш ва ўқитишда фойдаланиш мумкин.

Натижаларнинг жорий қилиниши. Тадқиқот ишининг натижалари ва хулосалари Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси (2007 йил 21 декабрдаги 16/2-19-сонли далолатнома) томонидан амалиётга жорий қилиш учун қабул қилинган. Тадқиқот материаллари ва гоёларидан Тошкент молия институтига (2008 йил 16 сентябрдаги 33-2/1772-сонли маълумотнома) “Солиқ

назарияси”, “Солиқлар ва солиқка тортиш” фанлари ўқув дастурларини такомиллаштиришда ва ўқитишда фойдаланилмоқда.

Ишнинг синондан ўтиши. Тадқиқот иши Тошкент молия институти, Давлат солиқ кўмитаси Солиқ академияси, Тошкент Давлат иқтисодиёт университетларининг бирлашган илмий семинарлари ва Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академиясининг Илмий-мувофиқлаштирувчи кенгаши мажлисида муҳокама қилинган ва химояга тавсия этилган.

Диссертация ишининг асосий ғоялари ва илмий натижалари “Солиқ органлари кадрларини тайёрлаш тизимидаги таълим жараёнига янги педагогик технологияларни жорий этишнинг илмий асослари” (Тошкент, 2003), “Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида солиқ тизими ва сугурта фаолиятини такомиллаштириш йўллари” (Тошкент, 2004), “Солиқ сиёсатини янада такомиллаштириш - принципиал муҳим устувор вазифа” (Тошкент, 2005), “Иқтисодий тараққиётга эришишда солиқ сиёсатини янада такомиллаштириш йўллари” (Тошкент, 2006) мавзуларида ўтказилган халқаро ва республика илмий-амалий конференцияларида маъруза кўринишида баён этилган ва маъқулланган.

Натижаларнинг эълон қилинганлиги. Тадқиқот ишининг асосий натижалари 12 та илмий мақола ва тезисларда ўз аксини топган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация иши таркибан кириш, уч боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалардан иборат. Тадқиқот ишининг умумий ҳажми 124 бет бўлиб, 14 та жадвал ва 7 та расмдан иборат.

2. ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Дехқон фаолиятининг бевосита ер билан узвий боғлиқлиги, меҳнатга жиддий муносабатда бўлиши, меҳнат фаолияти таваккалчилик асосига қурилиши, мавсум давомида ундан ишбилармонлик, табиий ресурслардан самарали фойдаланиш талаб этилишини эътиборга олиш лозим. Иқтисодиётни эркинлаштириш босқичида Ўзбекистон Республикаси Президенти ва Вазирлар Маҳкамаси томонидан қабул қилинган фармон ва қарорлар қишлоқ хўжалигида ернинг ҳақиқий эгасини топиш, деҳқонларнинг моддий манфаатдорлигини ошириш асосида маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмини кўпайтириш, уларнинг сифатини яхшилаш ва пировард натижада ички истеъмол бозорини сифатли, рақобатбардош маҳсулотлар билан тўлдиришга қаратилмоқда.

Дарҳақиқат, мамлакат аҳолисининг озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган талабини қондириш ва озиқ-овқат ресурсларини ички имкониятлар ҳисобига тўлдириш иқтисодиётни ислоҳ этишнинг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади. Таҳлиллар кўрсатишича, мустақиллик йилларида айрим турдаги озиқ-овқатлар истеъмолида ўсишга эришилгани ҳолда, баъзи турлари бўйича кўрсаткичларда эса барқарорлик сақланиб қолди. Ушбу ҳолат қишлоқ хўжалиги соҳасида пахта яккахоқимлигига амалда барҳам берилганлиги ва бошқа турдаги қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштиришга эътиборнинг кучайиши билан изоҳланади. Озиқ-овқат мустақиллигига эришишда қишлоқ аҳолисининг

шахсий томорка ерлари билан таъминланиши ва улар ҳажмининг кўпайтирилиши муҳим ўрин эгаллади.

Деҳқон хўжалиklarининг ривожланиш жараёни шуни кўрсатаптики, уларга ажратилаётган ер майдонлари 2008 йилда 750 минг гектардан, 2010 йилга бориб 900 минг гектарга етказилгани ҳолда, республика деҳқончилик умумий майдонининг 21 фоизини ташкил қилиши кутилмоқда⁶.

Деҳқон хўжалиklarарида меҳнат сиғимкорлиги юқори бўлган маҳсулотлар (мева, сабзавот, картошка ва бошқалар) етиштирилади. Деҳқон хўжалиklarарининг муҳим вазифаси аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлашдир. Деҳқон хўжалиklари фаолиятида чорвачилик муҳим йўналиш ҳисобланади. Мамлакат қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқарилаётган чорвачилик маҳсулотларининг 91,0 фоизи деҳқон хўжалиklари улушига туғри келмоқда. Бу асосан, деҳқон хўжалиklarарида чорва моллари бош сонининг барқарор кўпайиб бориши билан боғлиқ. 1997-2008 йилларда мамлакат деҳқон хўжалиklarарида қорамоллар бош сони 2,5 млн. бошдан 7,4 млн.⁷ бошга кўпайган. Чорва ҳайвонларининг аксарият қисми деҳқон хўжалиklarарида боқилмоқда ва етиштирилаётган чорвачилик маҳсулотларининг асосий қисми деҳқон хўжалиklarарида ишлаб чиқарилмоқда.

1-расм. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмида деҳқон ва фермер хўжалиklари салмоғи⁸

1-расмда келтирилган маълумотлардан кўринадик, иқтисодий эркинлаштириш босқичида мамлакатимизда ишлаб чиқарилаётган ялпи қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг умумий ҳажмида деҳқон хўжалиklarарининг салмоғи барқарор ортиб бормоқда. Агар 2003 йилда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ялли ишлаб чиқариш ҳажмида деҳқон хўжалиklarарининг салмоғи 60,4 фоизни

⁶ Деҳқон ва фермер хўжалиklари уюшмасининг маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган.

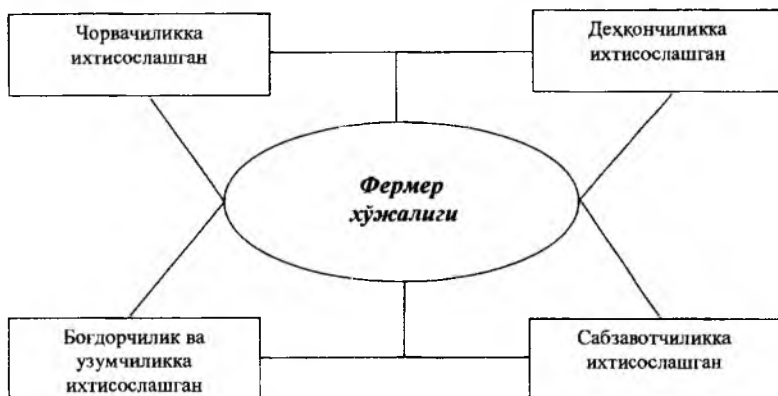
⁷ Ўзбекистон Республикаси статистик ахборотномаси. 2008 йил. Тошкент, 2009. –Б. 71.

⁸ Ўзбекистон Республикасининг 2003-2007 йиллардаги статистик ахборотномаси маълумотлари асосида ҳисобланган.

ташкил қилган бўлса, 2007 йилга келиб уларнинг салмоғи 62,7 фоизга тенг бўлди.

Деҳқон хўжаликлари томонидан 2008 йилда бошқоқли дон экинларининг 17,3 фоизи, картошканинг 83,3 фоизи, сабзавотларнинг 66,2 фоизи, полиз экинларининг 51,2 фоизи ва меваларнинг 51,6 фоизи етиштирилган⁹. Деҳқон хўжаликлари чорвачилик маҳсулотлари ишлаб чиқаришда ҳам етакчи ўрин эгаллайди, яъни 2008 йилда ишлаб чиқарилган гўштнинг 95,0 фоизи, сутнинг 96,8 фоизи ва тухумнинг 61,8 фоизи уларнинг ҳиссасига тўғри келган¹⁰. Айтиш мумкинки, деҳқон хўжаликларининг ривожланиб бориши аҳолининг иш билан самарали бандлигини таъминлаш ва уларнинг даромадларини ошириш учун кенг имкониятлар яратиб беради.

Фермер хўжаликлари тузилиши, уларнинг фаолияти қайта ташкил этилиши ва тугатилиши билан боғлиқ иқтисодий муносабатлар Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари билан тартибга солинади. Фермер хўжалиги танлов асосида, аксарият ҳолларда меҳнат ресурслари ортиқچалиги сезилаётган ерларда ва ҳудудларда турли хил шаклларда ташкил этилади (2-расм).

2-расм. Фермер хўжалигининг ташкилий шакллари¹¹

Чорвачилик маҳсулоти етиштиришга ихтисослаштирилган фермер хўжалиги таркибида 30 шартли бош чорва моли бўлган тақдирда ташкил этилади. Фермер хўжалигига ижарага бериладиган ер участкаларининг энг кам ўлчами бир шартли бош чорва молга ҳисобланганда Андижон, Наманган, Самарқанд, Тошкент, Фарғона ва Хоразм вилоятларидаги сугориладиган ерларда камида 0,3 гектар, Қорақалпоғистон Республикаси ва бошқа вилоятлардаги сугориладиган ерларда камида 0,45 гектар, сугорилмайдиган ерларда эса камида 2 гектарни ташкил этади.

⁹ Ўзбекистон Республикаси статистик ахборотномаси. 2008 йил. Тошкент, 2009. –Б. 25.

¹⁰ Ўзбекистон Республикаси статистик ахборотномаси. 2008 йил. Тошкент, 2009. –Б. 24.

¹¹ Муаллиф томонидан тузилган.

Дехқончилик маҳсулоти етиштиришга ихтисослаштирилган фермер хўжаликларига ижарага бериладиган ер участкаларининг энг кам миқдори пахтачилик ва ғаллачилик учун камида 10 гектар, боғдорчилик, узумчилик, сабзавотчилик ва бошқа экинларни етиштириш учун камида 1 гектардан иборат бўлиши белгиланган.

Ер участкалари берилганда фермер хўжалиги зиммасига қишлоқ хўжалик экинларининг ҳосилдорлиги (уч йил учун ўртача йиллик ҳосил ҳисобида) ернинг кадастр баҳосидан кам бўлмаслигини таъминлаш мажбурияти юклатилади. Ер участкасини ижарага олиш шартномаси белгиланган тартибда давлат рўйхатиغا олинган вақтдан эътиборан фермер хўжалиги ташкил этилган деб ҳисобланади.

А. Ўлмасов ўз илмий ишида кичик бизнес шакллари тадқиқ қилиб “Фермер хўжалиги ҳам майда оилавий бизнесдир”¹² - дея таъкидлайди. Шунингдек, “ағробизнеснинг бирламчи бўғини фермер (деҳқон) хўжалиги ҳисобланади, чунки у қишлоқ хўжалиги маҳсулотини яратди”¹³.

Дарҳақиқат, деҳқон ва фермер хўжаликларини шакллантириш ҳамда қўллаб-қувватлаш бозор иқтисодиётига ўтишнинг бош мезони ҳисобланади. Фермер хўжалиги ўттиз йилдан кам бўлмаган муддатга ерни ижарага олиб фаолият юритиб мулк соҳиби ва ишлаб чиқарувчи айнан бир шахс ҳисобланади.

Фермер хўжалигининг афзалликлари ва фаолият самарадорлиги қуйидагилар орқали изоҳланади:

- фермер мулк эгаси, шунинг учун унда масъулиятни сезиш ва меҳнат натижаси бўйича жавобгарлик мажбурияти устун;
- фермер хўжалиги мустақил бўлиб, ўзига тегишли мулкдан самарали фойдаланиш имкониятларини излаб топади;
- ўз хўжалигида етиштирилган маҳсулотларини мустақил сотиш ҳуқуқига эга ва фаолиятини бозор қонуни асосида бошқаради;
- мавжуд молиявий манбаларни ўзи тақсимлайди ва хўжаликни кенгайтириш ҳуқуқи чегараланмаган;
- хўжалик юритишида ёлланма меҳнатдан кўра, ўзининг меҳнати юқори натижаларга олиб келади.

Зарар кўриб ишлаётган ва самарасиз қишлоқ хўжалиги қорхоналарини фермер хўжаликларига айлантириш натижалари таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, бундай хўжаликларда меҳнатни ташкил этиш тобора яхшиланиб, молиявий барқарорлик мустаҳкамланиб бормоқда. Шу сабабли, фермер хўжаликларини фақатгина қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи, қўпайтирувчи субъект сифатида ташкил этибгина қолмасдан, уларга иқтисодий муносабатларнинг эркин иштирокчиси сифатида қарашимиз зарур.

Аграр соҳанинг асосий хўжалик субъектлари ҳисобланган деҳқон ва фермер хўжаликларининг ўзига хос хусусиятлари қуйидагиларда намоён бўлади:

¹² Ўлмасов А. Оила иқтисоди. - Тошкент: Меҳнат, 1998. – 17 б.

¹³ Ўлмасов А., Шарифхўжаев М. Иқтисодиёт назарияси. Тошкент: Меҳнат, 1998. – 355 б.

- фермер хўжалиги ижарага олинган ер участкаларидан фойдаланган ҳолда қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқаришини амалга оширади;

- аксарият ҳолларда юридик шахс сифатида ташкил этилган деҳқон ва фермер хўжаликларининг мол-мулклари ҳатто қарзларнинг бир қисmini қоплаш имкониятига эга эмас;

- ерга нисбатан хусусий мулкнинг тўлиқ шаклланмаганлиги ва кредитлаш жараёнининг муқамал эмаслиги туфайли қишлоқ хўжалиги маҳсулоти ишлаб чиқарувчилари қўшимча айланма маблағларини шакллантириши кийин кечмоқда;

- давлатнинг қўллаб-қувватлаш чораларидан самарали фойдаланган ҳолда фермер хўжаликларини молиявий соғломлаштириш механизмлари тўлиқ амал қилмапти. Ваҳоланки, аксарият ривожланган мамлакатларда фермер хўжаликлари давлат томонидан фаол равишда қўллаб-қувватланмоқда.

Деҳқон хўжалиги фаолият юритиш шаклидан қатъий назар солиқ қонунчилигига мувофиқ асосий солиқ тури сифатида ер солигини тўлаб беради. Маълумки, ўз мулкида, эгаллигида ёки фойдаланишида ер участкаларига эга бўлган деҳқон хўжаликлари ер солиғи тўловчилар ҳисобланади. Деҳқон хўжаликларида ерларни солиққа тортиш бошқа хўжалиқ юритувчи субъектлардан фарқланади, чунки уларга ер участкалари чегараланган микдорда ажратилади.

Ер солиғи томорқа ер участкасининг сифатига, жойлашган ўрни ва сув билан таъминланиш даражасига қараб, унинг кадастр баҳосини ҳисобга олган ҳолда белгиланадиган микдорда ундирилади. Деҳқон хўжаликлари тасарруфида бўлган ер участкаларига солиқ ставкалари Президент қарорига асосан белгиланади ва Давлат солиқ кўмитаси томонидан белгиланган тартибда тўловчиларга етказилади. Деҳқон хўжаликлари тасарруфида бўлган ер участкаларига солиқ ставкаларини қўллашда икки хил ёндашувдаги коэффициентлар мавжуд бўлиб, бири фақат оширувчи коэффициентлар бўлса, иккинчиси эса, ўзгарувчан коэффициентлар ҳисобланади.

Деҳқон хўжаликлари учун ишлаб чиқилган имтиёзлар таркиби тақдим этилиш нуқтаи-назаридан икки гуруҳга ажратилган, яъни биринчи гуруҳ имтиёзлари ер солигини тўлашдан озод қилиш шаклида бўлса, иккинчи гуруҳ имтиёзлари солиқ солинмайдиган ер участкалари шаклида қўлланилиши белгиланган.

Тадқиқот ишида ер солиғи имтиёзларини таҳлил этиш жараёнида қуйидаги илмий ҳулосалар олинди:

биринчидан, қонун ҳужжатларида акс эттирилган солиқ имтиёзлари тавсифининг бирхиллигини таъминлаш орқали имтиёзлар беришда вужудга келадиган муаммолар бартараф этилади;

иккинчидан, солиқ имтиёзи бир томондан муддат бўйича озод этиш жараёнини келтириб чиқаради, иккинчи томондан эса, деҳқон хўжаликлари фаолиятининг давомийлигига боғлиқ эканлигини кўрамыз.

Умуман, деҳқон хўжаликлари учун солиқ имтиёзлари таркибини меъёрий ҳужжатларда тўлиқ акс эттириш лозим, бу эса, имтиёзларни қўллаш ва ҳисобини юритишдаги номутаносибликларга барҳам беради.

Дехқон хўжаликларидан ундириладиган ер солиғини ҳисоблаш формуласи диссертант томонидан куйидаги кўринишда тавсия қилинади:

$$E_{ss} = E_{uh} * S_s * K_k ; \quad (1)$$

бунда:

E_{ss} – ер солиғи суммаси;

E_{uh} – ер участкаси ҳажми, га. ҳисобида;

S_s – солиқ ставкаси, сўмда;

K_k – оширувчи ва ўзгарувчан коэффициент.

Дехқон хўжаликларидан ер солиғини ундириш жараёнидаги муаммоларни ҳал этиш мақсадида солиқларни ҳисоб-китоб қилиш масъулиятини давлат солиқ органлари зиммасига юклаш лозим. Таҳлилларимиз кўрсатишича, деҳқон хўжалигини юритаётган шахсларнинг аксарияти солиқлар тўғрисида етарли билим, кўникмаларга эга эмас.

Фермер хўжалиқларини солиққа тортиш жараёни бир қатор ўзига хос йўналишларни юзага чиқаради. Солиқлардан фойдаланиш мақсадида ягона ер солиғининг жорий этилишига давлат томонидан куйидаги устувор йўналишлар белгилаб қўйилган:

- давлат бюджетини маълум миқдордаги манба билан таъминлаш;
- қишлоқ хўжалиғи товар ишлаб чиқарувчи субъектларининг фаолиятини тартибга солиш ва рағбатлантириш;
- солиқ бўйича ҳисоб-китобларни қулай ҳолатга келтириш;
- солиқларни ҳисоблаш бўйича харажатларни минималлаштириш.

Фермер хўжалиқлари томонидан бюджетга тўланаётган ягона ер солиғи таҳлилини 1-жадвал кўрсаткичлари асосида ўрганиш мумкин. Мазкур солиқ тури бўйича 2003 йилда 131,2 минг тўловчи солиқ органлари томонидан рўйхатга олинган бўлса, 2007 йилга келиб ушбу кўрсаткич 217,7 мингтани ташкил этган. Бундан кўринадики, ягона ер солиғи тўловчилари сони 2007 йилда 2003 йилга нисбатан 1,7 мартага ошган. 2003 йилда ягона ер солиғига тортиладиган ер майдонининг нисбатан камроқ бўлиши Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан Қорақалпоғистон Республикаси ва Хоразм вилоятида сув танқислиги натижасида ишлатилиши мумкин бўлмаган ерларни ягона ер солиғи тўлашдан озод қилиниши билан изоҳланади.

Ягона ер солиғи тўловчилари таркибида фермер хўжалиқларининг сонини ортиб бориши билан бир қаторда, ягона ер солиғи суммасининг уларга тўғри келадиган улуши ҳам ортиб борган. Жумладан, 2003 йилда ягона ер солиғи бўйича 21,7 млрд. сўм маблағ бюджетга жалб қилинган бўлиб, шундан 11,8 млрд. сўми бевосита фермер хўжалиқлари зиммасига тўғри келган ҳамда жами ягона ер солиғининг 54,3 фоизини ташкил қилган.

**Ўзбекистон Республикасида ягона ер солиғи
кўрсаткичлари тавсифи¹⁴**

№	Кўрсаткичлар	2003 й.	2004 й.	2005 й.	2006 й.	2007 й.
1.	Ягона ер солиғи тўловчилар сони, (минг га)	131,2	140,2	141,5	194,0	217,7
2.	Ер майдони (минг га)	3093,3	4292,1	4983,4	6191,5	6540,2
3.	Ҳисобланган ягона ер солиғи суммаси, (млрд. сўм)	21,7	25,2	35,5	37,9	42,0
4.	Ягона ер солиғи тўловчи фермер хўжаликлари сони, (минг га)	87,6	103,9	125,7	189,2	217,1
5.	Фермер хўжаликлари ер майдони, (минг га)	2148,1	2935,4	3775,3	4953,2	5787,8
6.	Фермер хўжаликларида ҳисобланган ягона ер солиғи суммаси, (млрд. сўм)	11,8	15,6	26,1	32,9	37,9
7.	Ягона ер солиғи тўловчилари таркибида фермер хўжаликлари улуши (%), <i>(4 camp/1camp*100)</i>	66,7	68,4	88,8	97,5	99,7
8.	Ҳисобланган ягона ер солиғи суммасида фермер хўжаликлари улуши (%), <i>(6 camp/3camp*100)</i>	54,3	62,1	73,5	86,9	90,2

2007 йилга келиб, фермер хўжаликлари томонидан 37,9 млрд. сўм ягона ер солиғи бюджетга жалб қилиниб, жами ягона ер солиғи суммасининг 90,2 фоизини ташкил этган. 2007 йилда 2003 йилга нисбатан фермер хўжаликлари томонидан бюджетга жалб қилинган ягона ер солиғи суммаси 35,9 пунктга кўпайган ва ушбу ҳолат ягона ер солиғи тўловчилари таркибида фермер хўжаликлари улушининг ортганлиги билан изоҳланади.

Тадқиқот ишида деҳқон ва фермер хўжаликларини солиққа тортиш жараёнини оптималлаштириш бўйича куйидаги амалий таклифлар ишлаб чиқилди:

биринчидан, юридик шахс сифатида ташкил этилмаган ёки ташкил этилган деҳқон хўжаликларидан ундирилаётган солиқларни ягона ҳолатга келтириш. Бу йўналишни тавсифлаш учун юридик макомлари турлича бўлган, лекин ишлаб чиқариш шарт-шароитлари кескин фарқланмайдиган деҳқон хўжаликлари фаолияти таҳлил этилди ҳамда солиқ ундиришда уларни ягона тизимга ўтказилиши асослаб берилди;

иккинчидан, фермер хўжаликларини солиққа тортишда солиқ объектини уларнинг молия-хўжалиқ фаолияти якунига қаратиш учун ягона фойда солиғига ўтказиш мақсадга мувофиқдир. Бунда соддалаштирилган солиқ тизими танлаб олинади ва ягона фойда солиғи сифатида амалиётга киритилиб, уни ундириш манбаи ҳисобот даври якунида шакллантирилган фойда ҳисобланади.

Фермер хўжаликлари учун тавсия этилаётган солиқнинг ҳисоблаш услубияти соддалаштирилган солиқ тизими хусусиятларини ўзида мужассам

¹⁴ Давлат солиқ қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

этганлиги ҳамда солиқ объекти хўжаликнинг фойдасига қаратилганлигини инобатга олиб, ушбу солиқни шартли равишда ягона фойда солиғи деб номлаш мақсадга мувофиқдир.

Ягона фойда солиғи амал қилиш хусусиятларидан келиб чиқиб, қуйидаги йўналишларни ўзида ифода этади:

биринчидан, солиқ тўловчилар асосан кишлоқ хўжалиги товарлари ишлаб чиқарувчилар бўлганлиги учун маҳсулот сотишдан тушган тушумнинг ҳажмида кишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ва уни қайта ишлашдан олинадиган тушум 50 фоиздан юқори бўлиши лозим;

иккинчидан, фермер хўжаликлари учун муқобил тадбиркорлик фаолиятлари билан шуғулланишга кенг йўл очилади. Ҳозирда фермер хўжаликлари асосий ва бошқа фаолиятлари бўйича солиқ ҳисоб-китобларини алоҳида юритмоқдалар. Ягона фойда солиғининг амалга киритилиши бунга ҳожат қолдирмайди, чунки ушбу солиқ фермер хўжалигининг бутун фаолиятини қамраб олиши натижасида тўлимоқда;

учинчидан, ягона фойда солиғи базаси солиқ кодексига мувофиқ жами даромадлар ва чегириб ташланадиган харажатлар ўртасидаги фарқ сифатида ҳамда солиқ солинадиган фойданинг камайтирилиши ҳисобга олинган ҳолда, ҳисоблаб чиқиб белгиланади. Солиқ солинадиган базани ҳисоблаш формуласини қуйидагича белгилаш мумкин:

$$\text{ЯФСБ} = \sum \text{даромад} - \sum \text{харажат} + \text{Ч}_x \pm \text{КЧ}_x - \text{С}_n; \quad (2)$$

бунда:

ЯФСБ – ягона фойда солиғи базаси;

\sum даромад – жами даромадлар таркиби;

\sum харажат – жами харажатлар таркиби;

Ч_x – чегирилмайдиган харажатлар;

КЧ_x – келгусида чегириладиган харажатлар;

С_n –солиқ имтиёзлари.

Ягона фойда солиғи базасини аниқлашда жами даромадлар ва харажатлар таркиби 3-расмдаги кўринишга эга бўлади;

тўртинчидан, ягона фойда солиғи бўйича солиқ ставкаси солиқ объектига нисбатан пропорционал равишда ишлаб чиқилади. Солиқ ставкасини белгилашда ягона ер солиғи бўйича тушум қиёсий таққосланади ва бюджет даромадлари камайиб кетишига олиб келмайдиган мақбул миқдорда ўрнатилади;

бешинчидан, ягона фойда солиғидан имтиёзлар беришда ягона ер солиғи юзасидан тақдим этилган преференциялар ва солиқ имтиёзлари таркиби сақлаб қолинади;

олтинчидан, солиқ ҳисоб-китобларини солиқ органларига тақдим этиш ва ҳисобланган солиқ суммаларини бюджетга ўтказиб бериш чорак якуни бўйича ҳисобот чорагидан кейинги ойнинг 25 кунигача амалга оширилади;

еттинчидан, ягона фойда солиғи тўловчилар қўшилган қиймат солиғини қўллаш жараёнини ихтиёрий равишда амалга оширадилар;

саккизинчидан, мақсадли жамғармалар мажбурий ажратмаларни қонунчиликда белгиланган тартибда ҳисоблайдилар. Фақатгина ушбу мажбурий ажратмаларнинг объекти бир бўлганлиги учун уларни унификация қилиш тавсия қилинади.

3 - расм. Ягона фойда солиғи базасини ҳисоблашда даромад ва харажатлар таркиби¹⁵

Умуман олганда, тавсия этилаётган ягона фойда солиғи фермер хўжаликларидан солиқ ундиришни фақатгина ер участкаларининг меъёрий қийматига боғлаб қўймасдан, балки молния-хўжалик фаолияти якунида ҳақиқатда эришилган натижадан ҳисоблаш жараёнини келтириб чиқаради. Бу эса, фермер хўжаликларини кўп тармоқли хўжалик юритувчи субъектга айланишига ва иқтисодий барқарорлиги таъминланишига туртки беради, деган умиддамиз.

3. ХУЛОСА

Тадқиқот жараёнида қуйидаги илмий хулосалар ва амалий тавсиялар ишлаб чиқилди:

1. Дехқон хўжаликлари ўз имкониятлари асосида ер ости сув ресурслари манбаларидан қишлоқ хўжалиғи маҳсулотлари ишлаб чиқаришда фойдаланса, уларни сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқдан озод қилиш лозим. Чунки, ер ости манбаларидан сув ресурсларини қазиб чиқариш маълум бир ҳажмдаги моддий ва меҳнат харажатларини талаб этади.

¹⁵ Солиқ қонунчилиғи ҳужжатлари асосида муаллиф томонидан тайёрланган.

2. Дехқон хўжаликларидан ундириладиган солиқларни ҳисоб-китоб қилиш масъулиятини солиқ органлари зиммасига юклаш таклиф этилди. Бу ҳолат солиқларни ундириш жараёнидаги камчилик ва тушунмовчиликларнинг олдини олади.

3. Фермер хўжалиқларини солиққа тортишда амал қилаётган услубият соддалаштирилган солиқ тизимини тўлиқ тавсифлаб бермайди, яъни солиқларга тенглаштирилган тўловлар тўланиши ва бошқа фаолият учун алоҳида солиқ ҳисобининг юритилиши фикримизга асос бўлиб хизмат қилади.

4. Фермер хўжалиқлари учун соддалаштирилган солиқ тизими хусусиятларини ўзида мужассам этган ҳамда солиқ объекти хўжалиқнинг фойдасига қаратилган солиқни жорий этиш лозим. Мазкур ҳолат солиқ ундиришнинг адолатлилик тамойилига асосланади ва фермер хўжалиқининг молиявий натижаси яқунидан келиб чиқиб ҳисоб-китоб қилинади.

5. Фермер хўжалиқлари барча мақсадли жамғармаларга мажбурий ажратмаларни қонунчиликда белгиланган тартибда ҳисоблайдилар. Мазкур мажбурий ажратмаларнинг объекти ягоналигини ҳисобга олиб, уларни унификация қилиш керак.

6. Фермер хўжалиқлари учун ягона ижтимоий тўловнинг камайтирилган имтиёзли ставкасини қўллаш лозим. Бунда иш ҳақини натура ёки “конверт” усулида тўлашнинг олди олиниб, пенсия жамғармасига тўловлар миқдори кўпаяди ва аҳолини иш билан банд қилиш имконияти кенгайди.

7. Фермер хўжалиғи аъзоларининг моддий манфаатдорлигини ошириш мақсадида, жисмоний шахслардан олиннадиган даромад солиқини бир босқичли шкалага ўтказиш ва энг қуйи ставкада солиқ ундириш таклиф қилинди. Бу бир томондан, фермер хўжалиғи аъзолари моддий манфаатларини кучайтиришга ёрдам берса, иккинчи томондан, жисмоний шахслардан олиннадиган даромад солиқини ҳисоблаш услубиятини соддалаштиришга хизмат қилади.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ

1. Аманов А.М. Фермер хўжалиқларини солиққа тортишда ягона ер солиғи. // Ўзбекистон қишлоқ хўжалиғи. -Тошкент, 2002. -№2. -Б. 16-17.

2. Аманов А.М. Воздействие налогового механизма на основные направления развития фермерских хозяйств. // Ўзбекистон Республикаси иқтисодий: ислохотларни чуқурлаштириш ва эркинлаштириш. Халқаро илмий-амалий анжуман маърузалари тўплами. -Тошкент, 2002. -С. 143-144.

3. Аманов А.М. Дехқон ва фермер хўжалиқларини солиққа тортишнинг ўзига хос хусусиятлари. // Солиқ органлари кадрларини тайёрлаш тизимидаги таълим жараёнига янги педагогик технологияларни жорий этишнинг илмий асослари. Халқаро илмий-амалий конференция материаллари. -Тошкент, 2003. -Б. 223-224.

4. Аманов А.М. Методические вопросы налогообложения фермерских хозяйств в Республике Узбекистан. // Актуальные проблемы современной науки. -Москва, 2004. -№2. -С. 102-103.

5. Аманов А.М. Аграр соҳа: солиққа тортиш услубиятининг самарасини ошириш йўналишлари. // Иқтисодий эркинлаштириш шароитида солиқ тизими ва сугурта фаолиятини такомиллаштириш йўллари. Халқаро илмий-амалий конференция материаллари. -Тошкент, 2004. -Б. 92-94.

6. Аманов А.М., Мавлонов А.Х. Фермер хўжаликларида асосий воситаларни туркумлашнинг ўзига хос хусусиятлари. // Иқтисодий эркинлаштириш шароитида солиқ тизими ва сугурта фаолиятини такомиллаштириш йўллари. Халқаро илмий-амалий конференция материаллари. -Тошкент, 2004. -Б. 475-478.

7. Аманов А.М. Фермер хўжаликларида солиққа тортиш амалиётини такомиллаштириш. // Солиқ сиёсатини янада такомиллаштириш-принципиал муҳим устувор вазифа. Республика илмий-амалий конференция материаллари. -Тошкент, 2005. -Б. 97-99.

8. Аманов А.М. Солиқ кредити зарурми... // Иқтисодий тараққиётга эришишда солиқ сиёсатини янада такомиллаштириш йўллари. Республика илмий-амалий конференция материаллари. -Тошкент, 2006. -Б. 149-151.

9. Аманов А.М. Фермер хўжаликларидан ундириладиган солиқлар. // Фермер. -Тошкент, 2007. - №2 -Б. 15-18.

10. Аманов А.М. Солиққа тортиш: хориж тажрибаси. // Фермер. -Тошкент, 2007. - №3 -Б. 16-18.

11. Аманов А.М. Ягона ер солиғи. // Фермер. -Тошкент, 2007. -№4 -Б. 21-24.

12. Аманов А.М. Ягона фойда солиғи. // Ўзбекистон қишлоқ хўжалиғи. - Тошкент, 2009. -№2. -Б. 33-34.

Иқтисод фанлари номзоди илмий даражасига талабгор Аманов Акрам Мирзаевичнинг 08.00.07-“Молия, пул муомаласи ва кредит” ихтисослиги бўйича “Дехқон ва фермер хўжалиklarинини солиққа тортишни такомиллаштириш йўналишлари” мавзусидаги диссертациясининг

Р Е З Ю М Е С И

Таянч сўзлар: фермер хўжалиги, деҳқон хўжалиги, ерларнинг меъерий киймати, ернинг бонитет балли, солиқ объекти, солиқ солинадиган база, солиқ даври, ягона ер солиғи.

Тадқиқот объекtlари: қишлоқ хўжалигида фаолият юритувчи фермер ва деҳқон хўжалиklари.

Ишнинг мақсади: иқтисодийтни эркинлаштириш шароитида деҳқон ва фермер хўжалиklarинини солиққа тортишни такомиллаштиришга қаратилган илмий таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқот методлари: қиёсий таҳлил, тизимли ёндашув, молиявий таҳлил, гуруҳлаш, динамик қаторлар, статистик ва математик.

Олинган натижалар ва уларнинг янгилиги: юридик шахс сифатида ташкил этилган ёки этилмаган ҳолда тузилган деҳқон хўжалиklари ер остидан қазиб чиқарилган сув ресурсларидан қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштиришда фойдаланганлиги учун солиқдан озод этиш зарурияти асосланган; фермер хўжалиklarининг фойдасидан солиқ ундириш илмий таклифи ишлаб чиқилган; фермер хўжалиklarининг мақсадли жамғармаларга ҳисоблайдиган мажбурий ажратмаларини унификация қилиш бўйича амалий тавсиялар ишлаб чиқилган; фермер хўжалиklари учун ягона ижтимоий тўловнинг имтиёзли ставкасини қўллаш асосланган; фермер хўжалиги аъзоларининг моддий манфаатдорлигини кучайтириш мақсадида, жисмоний шахслар даромадидан олинадиган солиқни бир босқичли шкалага ўтказиш ва энг қуйи ставкада солиқ ундириш тавсия этилган.

Амалий аҳамияти: тадқиқот ишининг илмий таклиф ва амалий тавсияларидан деҳқон ва фермер хўжалиklarинини солиққа тортиш жараёни самарали ташкил қилинишида фойдаланиш мумкин.

Татбиқ этиш даражаси ва иқтисодий самарадорлиги: тадқиқотнинг илмий натижалари Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси (16/2-19, 21.12.2007 й.) томонидан амалиётда қўллаш учун қабул қилинган. Диссертация материалларидан олий ўқув юртларида “Солиқ назарияси”, “Солиқлар ва солиққа тортиш” фанлари ўқув дастурларини такомиллаштириш ва ўқитишда фойдаланиш мумкин.

Қўлланиш соҳаси: Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги, Давлат солиқ қўмитаси, олий ўқув юртлари.

Р Е З Ю М Е

диссертации Аманова Акрама Мирзаевича на тему: «Направления совершенствования налогообложения дехканских и фермерских хозяйств» на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.07- «Финансы, денежное обращение и кредит»

Ключевые слова: фермерское хозяйство, дехканское хозяйство, нормативная стоимость земли, балл бонитета земли, объект налогообложения, налогооблагаемая база, налоговый период, единый земельный налог.

Объекты исследования: фермерские и дехканские хозяйства, функционирующие в сельском хозяйстве.

Цель работы: разработка научных предложений и практических рекомендаций, направленных на совершенствование налогообложения дехканских и фермерских хозяйств в условиях либерализации экономики.

Методы исследования: сравнительный анализ, финансовый анализ, системный подход, группировка, динамические ряды, статистический и математический.

Полученные результаты и их новизна: обоснована необходимость освобождения от налога за пользование водными ресурсами дехканских хозяйств являющихся как юридическими, так и неюридическими лицами при использовании ими источников подземных вод для производства сельскохозяйственной продукции; разработаны научные предложения по взиманию налога с прибыли фермерских хозяйств; предложены практические рекомендации по унификации обязательных отчислений в целевые фонды фермерскими хозяйствами; обосновано использование льготной ставки единого социального платежа для фермерских хозяйств; в целях усиления материальной заинтересованности членов фермерских хозяйств предложен перевод на одноступенчатую шкалу налога на доходы физических лиц и взимание его по самой низкой ставке налога.

Практическая значимость: внедрение в практику научных предложений и практических рекомендаций, разработанных в диссертации, даст возможность достиг эффективной организации налогообложения фермерских и дехканских хозяйств.

Степень внедрения и экономическая эффективность: научные результаты исследования были приняты Государственным налоговым комитетом Республики Узбекистан (16/2-19, 21.12.2007 г.) для внедрения в практику. Материалы диссертации могут быть использованы при совершенствовании учебных программ курсов «Теория налога» и «Налоги и налогообложение» в высших учебных заведениях.

Область применения: Министерство финансов, Государственный налоговый комитет Республики Узбекистан, высшие учебные заведения.

RESUME

Thesis of Akram Mirzaevich Amanov on the academic degree competition of the candidate of economic science, on speciality 08.00.07 "Finance, money circulation and credit", subject: "Directions of perfection of the taxation agricultural and farms"

Key words: a farm, agricultural facilities, normative cost of the ground, a point bonitoes the grounds, object of the taxation, taxable base, the tax period, the tax for land.

Subjects of the inquiry: agricultural facilities and the farms, being agricultural commodity producers.

Aim of the inquiry: development of scientifically proved offers and the recommendations directed on perfection of the taxation agricultural and farms in conditions of liberalization of economy.

Methods of inquiry: the comparative analysis, the financial analysis, the system approach, grouping, dynamic numbers, applications of statistical and mathematical.

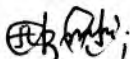
The results achieved and their novelty: necessity of clearing of the tax for using water resources agricultural facilities (both with formation, and without formation of the legal person) is proved at use of sources of underground waters by them for manufacture of agricultural production; scientific offers on collection of the tax from profit of farms are developed; practical recommendations on unification of obligatory deductions in trust funds are offered by farms; use of the preferential rate of uniform social payment for farms is proved; with a view of strengthening a material interest of members of farms translation into an one-stage scale of the tax into incomes of physical persons and its collection under the lowest rate of the tax is offered.

Practical value: introduction in practice of scientific offers and the practical recommendations developed in the dissertation, will enable to achieve the effective organization of the taxation farmer and agricultural facilities.

Degree of embed and economic effectivity: scientific results research have been accepted by the State tax committee of Republic Uzbekistan (16/2-19, 12.21.2007) for introduction in practice. Materials of the dissertation can be used at perfection of programs of training courses "Theory of the tax" and "Taxes and the taxation" in the high educational establishments.

Sphere of usage: the Ministry of the Republic of Uzbekistan, State Tax Committee, as well as higher education institutions.

Тадқиқотчи:

Боснишга рухсат этилди	20.03.09
Қоғоз бичими	30x42
Ҳисоб-нашр табоғи	1,5 б. т.
Адади	100
Буюртма	№ 44

**Тошкент молия институти босмахонасида
ризография усулида чоп этилди. 100084, Тошкент
Кичик халқа йўли, 7-уй**